

ФОРМУВАННЯ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ВНЗ

У статті розглянуто основи формування самоорганізації навчальної діяльності студентів ВНЗ. Ключові слова: самоорганізація навчальної діяльності студентів, педагогічна рефлексія, професійна компетентність, самоуправління.

В статье рассмотрены основы формирования самоорганизации учебной деятельности студентов высших учебных заведений.

Ключевые слова: самоорганизация учебной деятельности студентов, педагогическая рефлексия, профессиональная компетентность, самоуправление.

In the article the basic of forming of self organization of studying activities of the students in the universities is considered.

Key words: self organization of studying activities of students, pedagogical reflexion, professional level self management.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Актуальність дослідження зумовлена корінним реформуванням системи вищої освіти, що базується на підготовці креативної особистості, створенні реальних умов для підвищення її професійного, інтелектуального та культурного потенціалу, підтримці прагнення до саморозвитку, самовиховання та самореалізації. Саме тому одним із актуальніших завдань вищої школи можна вважати формування у студентів навичок самоорганізації навчальної діяльності як основи для свідомого оволодіння професійною діяльністю, стимулювання до самоактуалізації та включення у процес професійного самовдосконалення тощо.

Аналіз наукових досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Такі видатні психологи, як К. Абульханова-Славська, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та інші, у своїх наукових працях розглядають феномен самоорганізації як різновид діяльності і здатності особистості, пов'язаної з умінням організувати себе, що проявляються в цілеспрямованості, активності, обґрунтованості мотивації, плануванні своєї діяльності, самостійності, швидкості прийняття рішень і відповідальності за них, критичності оцінки результатів своїх дій, почутті обов'язку. Необхідно зазначити, що відмінними рисами діяльності можна вважати предметність, усвідомлення, активність, цілеспрямованість, мотивування тощо.

Викликають науковий інтерес дослідження теорії самоорганізації у працях як українських учених (І. Добронравова, В. Лутай, В. Цикін та інші), так і зарубіжних (Г. Хакен, С. Хорунжий, Е. Янч та інші), які розглянули сутність і принципи розуміння різноманітних аспектів існування світу, природи та людини.

у педагогічній теорії феномен самоорганізації окремих педагогічних об'єктів висвітлено у наукових працях таких вчених, як П. Горбунова, Л. Зоріна, С. Кульневич, Л. Новікова, О. Чалий, С. Шевельова та інші.

Проте, як показав аналіз зазначених наукових джерел, ще недостатньо мірою висвітлено теоретичні основи формування самоорганізації навчально-пізнавальної діяльності студентів ВНЗ.

Формулювання цілей статті. Метою нашої статті є уточнення поняття "самоорганізація навчальної діяльності студентів" та висвітлення методики і критеріїв сформованості самоорганізації навчальної діяльності студентів ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, самоорганізація особистості відбувається за рахунок впливу внутрішніх факторів. Тобто самоорганізація, у широкому розумінні цього поняття, – це природна здатність будь-якої біологічної системи самостійно підтримувати, відроджувати та вдосконалювати рівень своєї організації при зміні умов взаємодії з оточуючим середовищем. Сутність процесу самоорганізації людини полягає у прижиттєвому формуванні нових функціональних мозкових систем (стійких рефлекторних новоутворень), які забезпечують розвиток і компенсацію потрібних особистості здібностей та вмінь шляхом самопізнання, самонавчання, самовиховання. Соціальна самоорганізація особистості має вирішальний вплив на становлення світогляду й морально-естетичних переконань людини. Критеріями сформованості самоорганізації особистості можна вважати адекватне усвідомлення нею рівня свого інтелектуального розвитку, рівня сформованості навчально-трудова і побутово-етичних умінь і навичок. Механізмом процесу самоорганізації має бути психічна саморефлексія.

Поняття саморефлексії достатньо складне і надзвичайно важливе для чіткого розуміння суті процесів розвитку та навчання особистості. З психологічної точки зору, рефлексія – це осмислення людиною передумов, закономірностей і механізмів власної діяльності, соціального та індивідуального способу існування. Тобто саморефлексія – це механізм процесу самоусвідомлення суб'єкта, це не тільки інтроспекція власної психіки, а й осмислення власної життєвої програми, цілей, системи цінностей. Процеси пізнання, переживання, спілкування неможливі без рефлексивного усвідомлення, що виступає як засіб психічного самоконтролю та самовдосконалення особистості. Таким чином, не викликає сумніву факт, що саморефлексією можна вважати основним механізмом процесу самоорганізації особистості.

Педагогічний аспект формування самоорганізації навчальної діяльності особистості досить ґрунтовно представлено у роботі М. Аверіна "Метод самоорганізації особистості та його соціально-педагогічні перспективи" [1], де зазначається, що означена проблема виникла на теренах загальнонаукової концепції самоорганізації та є похідною нової наукової пара-

дигми – синергетики, яка досліджує самоорганізуючі системи. Необхідно зазначити, що синергетика і теорія самоорганізації поняття тотожні, тому що синергетичний підхід базується на загальних принципах побудови самоорганізації, її виникнення, розвитку й самовдосконалення.

Ми цілком підтримуємо погляди М. Аверіна, який розглядає людину як біосоціальну істоту, яка здатна до двох видів самоорганізації – біологічної та соціальної. Перша, зумовлена генетичною програмою розвитку й автоматично забезпечує соматичний розвиток індивіда. Соціальна самоорганізація здобувається упродовж життя під впливом соціального середовища, системи виховання, предметно-практичної та особистісно-рольової діяльності людини. Соціальна самоорганізація передбачає процес самопізнання, самовизначення, саморозвитку та самореалізації. Вона має вирішальний вплив на формування світогляду й морально-етичних переконань, на практичний вияв громадянських почуттів. Самоорганізація особистості людини виявляється в цілеспрямованості, активності, обґрунтованості мотивації та плануванні діяльності, самостійності й швидкості прийняття рішень, оцінюванні наслідків праці, почутті обов'язку [1].

Науковці Б. Лихачов, І. Підласий, П. Підкасистий доцільно зауважують, що особистість не може існувати без певної самоорганізації, але її наявність можлива лише тоді, коли на неї чиниться цілеспрямований педагогічний вплив.

У наукових дослідженнях І. Донцової, О. Рудницької, В. Якуніна обґрунтовується взаємозв'язок самоорганізації особистості з організацією самостійної роботи студентів над збагаченням своїх знань, умінь та навичок.

Викликають науковий інтерес погляди Т. Новаченко, яка визначає педагогічну самоорганізацію як "...цілісне, динамічне утворення особистості, що характеризується сукупністю педагогічної рефлексії, професійної компетентності і самоуправління та спрямоване на безперервне самовдосконалення майбутнього вчителя для здійснення якісної професійної діяльності" [3, с. 8].

Дослідниця справедливо зазначає, що педагогічне рефлексивне ставлення студента до власної діяльності дає можливість спостерігати, аналізувати, осмислювати, оцінювати, самоідентифікувати себе з педагогічним ідеалом, тому це є важливим фактором у конструюванні власного професійного "Я".

Одним із компонентів педагогічної самоорганізації Т. Новаченко доцільно виокремлює професійну компетентність. У процесі навчання студент опановує не тільки загальношкільський досвід пізнання та перетворення світу, але й привносить власне бачення і розуміння проблем, з'ясовує природу тих чи інших явищ, навчається взаємодіяти, впливати, змінювати тощо. Для цього майбутньому вчителю необхідно оволодіти професійною компетентністю, яка припускає розвиток і формування основних компонентів розумового досвіду [3, с. 9].

Також важливим компонентом педагогічної самоорганізації є самоуправління (здатність людини керувати собою). “Усвідомлення мети, завдань, продумування, відпрацювання та внутрішнє прийняття рішень з формування тієї чи іншої якості чи групи якостей, розробка принципів і правил особистої поведінки застосовується майбутнім учителем для досягнення найвищого рівня у професійній діяльності. Самоуправління процес творчий, пов’язаний з утворенням нового, зустріччю з незвичайною ситуацією або протиріччям, необхідністю пошуку нових рішень і засобів для досягнення поставленої мети” [3, с. 9].

Посилаючись на наукові погляди Т. Новаченко, ми зробили спробу визначити самоорганізацію навчальної діяльності студентів як здатність самостійно підтримувати, відроджувати та вдосконалювати рівень своєї організації навчання, формування нових функціональних якостей, які забезпечують розвиток і компенсацію потрібних особистості здібностей та вмінь шляхом самопізнання, самонавчання, самовиховання. Крім того, структурними компонентами самоорганізації навчальної діяльності студентів мають бути: педагогічна рефлексія, професійна компетентність та самоуправління.

Формування педагогічної самоорганізації залежить від зовнішніх умов – організаторських впливів викладачів і внутрішніх – самоорганізації студентів ВНЗ. Ці явища взаємопов’язані та взаємообумовлені. Організаторська діяльність викладача і педагогічна самоорганізація студентів спрямовані на досягнення єдиної мети – підготовку майбутніх учителів до професійної діяльності. Проте організаторська діяльність викладача і педагогічна самоорганізація студента – це й сукупність різноманітних і несповторних особистісних взаємовідносин, що інколи призводить до протиріч в організаторській діяльності педагога та педагогічній самоорганізації студентів [3, с. 9].

Аналіз зазначених літературних джерел дозволяє представити методичку самоорганізації особистості, що має такі структурні компоненти: загальне поняття про самоорганізацію як науково-практичну проблему; перелік основних соціально-психологічних та організаторських новоутворень студентів; педагогічні умови управління процесом самоорганізації навчальної діяльності студентів; перелік практичних заходів специфічного призначення.

Разом з тим, універсальними критеріями сформованості самоорганізації особистості можемо вважати: усвідомленість уявлень особистості про власне місце в житті; адекватне усвідомлення рівня свого інтелектуального розвитку; сформованість навчально-трудова та побутово-етичних умінь і навичок; систематичне цілеспрямоване самовдосконалення з метою раціональної самореалізації тощо.

Власний практичний досвід допомагає нам дійти висновку, що центральною ланкою організації процесу самоорганізації навчальної діяльності студентів ВНЗ має бути педагогічний алгоритм, який зобов’язує

викладача відкрити, захопити й спрямувати кожного студента на шлях самотворення.

Навчання студентів самоорганізації допомагає їм опанувати компетентність щодо самих себе: систему знань про природу людини, власні потенційні можливості та способи їх реалізації. Досягти цього нам дають змогу спеціально розроблені питання для самостійного опрацювання з таких дисциплін, як: “Загальна педагогіка”, “Методика виховної роботи”, “Основи наукових досліджень”, зміст яких має великі можливості для формування самоорганізації навчання студентів. Так, серед таких спеціальних питань можуть бути:

- сутність, зміст і методи самоорганізації особистості: самовиховання, самонавчання, саморозвиток;

- основи самопізнання, свідомості та самосвідомості, цілепокладання, формування волі, виховання інтелекту, творчих, організаторських здібностей та вмінь;

- саморозвиток мислення, мовлення, умінь переконувати словом та власним прикладом;

- перспективне й оперативне планування діяльності, спрямованої на самоорганізацію особистості тощо.

Крім того, з метою вироблення у студентів послідовності у формуванні самоорганізації навчальної діяльності можемо запропонувати тематику кураторських годин: “Моя самоорганізація навчання”, “Уміння і навички самоорганізації власної діяльності: переваги та перспективи”, “Яку перемогу я одержав над самим собою?”, “Яким я був учора, яким я буду завтра?” тощо.

Створення викладачами у ВНЗ сприятливих психолого-педагогічних умов довіри, творчих взаємин сприяє залученню студентів до опанування техніки позитивного самовпливу; розвитком алгоритмічного мислення; удосконаленням академічних, організаторських, творчих здібностей та вмінь; опануванням основами педагогічного спілкування, що дає змогу передавати свої знання щодо самоорганізації іншим тощо.

Висновки та перспектива подальших досліджень. Таким чином, планомірне й систематичне навчання студентів основ самоорганізації власної навчально-пізнавальної діяльності, залучення до процесу самоорганізації має велику ефективність, а саме: активізує всі види діяльності та спонукає виявляти зустрічні зусилля стосовно свого навчання, що сприяє підвищенню успішності, дисципліни, організованості тощо; сприяє ефективному самопізнанню, самовизначенню, самореалізації; формує високе почуття відповідальності за власну навчально-пізнавальну діяльність, виробляє правильну самооцінку, привчає до рефлексії та антиципації, самоконтролю тощо.

Перспективними у цьому напрямку можуть бути дослідження конкретних методик формування самоорганізації навчання студентів при вивченні певних дисциплін у ВНЗ.

Список використаних джерел

1. Аверін М. Метод самоорганізації особистості та його соціально педагогічні перспективи / М. Аверін // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: науково-методичний збірник / за ред. Н. Софій, І. Єрмакова. – К. : Контекст, 2000. – 336 с.
  2. Аверін М. Концепція самоорганізації розвитку особистості учня у навчально-виховному процесі / М. Аверін, Т. Аверін, Ю. Болотін та ін. // Рідна школа. – 1993. – № 8. – С. 53.
  3. Новаченко Т. Формування педагогічної самоорганізації студентів педагогічних училищ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / Т. Новаченко ; Одеський Південноукраїнський державний пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського. – Одеса, 2004. – 22 с.
- Стаття надійшла до редакції 20.06.2010р.

УДК 37.017.92 (477)

*О.І. Шрамко, О.О. Шрамко
к. філос. н., доцент; студент,
Криворізький ДПУ*

ДУХОВНІСТЬ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

Стаття присвячена актуальній проблемі духовного відродження України, обґрунтовуються субстанційні та структурно-функціональні характеристики духовності як визначального чинника національного виховання.

Ключові слова: духовність, національне виховання.

Статья посвящена актуальной проблеме духовного возрождения Украины, обосновываются субстанциональные и структурно-функциональные характеристики духовности как определяющего фактора национального воспитания.

Ключевые слова: духовность, национальное воспитание.

The paper is devoted to the actual problems of a spiritual renaissance of Ukraine, justified a substantiations, structural and functional characteristics of a spirituality as the determining factor of the national education.

Key words: spirituality, national education.

Постановка проблеми. Проблема духовного оновлення українського суспільства є невідкладною й актуальною проблемою сьогодення. Особливо важливою постає вона у світлі нескінченного процесу реформування вітчизняної школи, адже будь-які зміни змісту й форм навчання потребують незмінної, усталеної ціннісної основи, яка полягає у формуванні морально-світоглядної культури та національної свідомості підрастаючого покоління. Жодні реформи в освіті не повинні відбуватися без врахування завдань національного виховання.

В епоху сучасної постмодернізації життєвого світу людини й нації на перший план виходить проблема бездуховності, яка пов'язується з ціннісною дезорієнтацією, дегуманізацією людини і суспільства, з моральним та релігійним хаосом. Криза духовності ототожнюється сьогодні не лише з окремими формами культурної реальності, а й з глобальною кризою культури як іманентної форми людського буття. Зрозуміло, що проблема національного виховання не може бути вирішена без осмислення його духовних засад, розгляд яких передбачає звернення до такого фундаментального поняття сучасного соціокультурного дискурсу, як духовність.